

วรรณคดีเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาพระเวท อุปนิษัทและภควัทคีตา

003343

วรรณคดีเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาพระเวท

พระเวท เป็นคัมภีร์ซึ่งถือกันว่าเก่าแก่ที่สุดของอินเดีย โดยผู้รู้ทั้งหลายมีทรรศนะไม่ค่อยตรงกันว่า พระเวทเริ่มต้นขึ้นเมื่อไร บางความเห็นเห็นว่าพระเวทเกิดขึ้นเมื่อประมาณ ๑๒๐๐ ปี ก่อน ค.ศ. บางคนเห็นว่าพระเวทมีกำเนิดขึ้นระหว่าง ๑๕๐๐ ปี ถึง ๖๐๐ ปีก่อน ค.ศ. หรือในหนังสือบางเล่มเห็นว่าพระเวทเกิดขึ้นในราว ๕๐๐-๑๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล

คำว่าเวท หมายถึงความรู้ซึ่งประกอบด้วยคัมภีร์ที่รวบรวมมันตระ ซึ่งเป็นบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ เรียกว่าสัมหิตา คือฤคสัมหิตา สามสัมหิตา ยจурสัมหิตา และอถรวสัมหิตา สัมหิตาเหล่านี้เรียบเรียงขึ้นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยแห่งการบูชาขัณ्डโดยเฉพาะ^๑ พระเวทเป็นคัมภีร์ซึ่งแรกเริ่มเดิมทีใช้วิธีท่องจำสืบทอดกันมาโดยลำดับ จนกระทั่งหลังจากพุทธกาล ได้มีการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษร ชาวฮินดูถือกันว่าคัมภีร์พระเวทเป็นพระวจนะของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าที่ทรงสั่งสอนถ่ายทอดให้แก่พวกฤชอินเดียนในสมัยโบราณ ไม่ใช่เป็นผลงานที่เรียบเรียงขึ้นโดยมนุษย์ ฤชทั้งหลายเมื่อได้เรียนรู้พระเวทจากพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าแล้ว ก็สั่งสอนถ่ายทอดให้แก่สานุศิษย์ต่อมา ในตอนหลังผู้ที่มีหน้าที่ศึกษาและจดจำพระเวทได้แก่พวกพราหมณ์

ในจำนวนพระเวททั้งสิ้นคือ ฤคเวท ยจुरเวท สามเวท และอถรวเวท พระเวทที่เก่าแก่ที่สุดและสำคัญมากคือ ฤคเวท (Rik-Veda) ซึ่งบรรจุบทสวดถึง ๑,๐๒๘ ข้อด้วยกัน^๒ เป็นคัมภีร์ที่เรียบเรียงเป็นบทหรือยกรอง สามเวทเป็นบทเพลงทำพิธีต่าง ๆ ยจुरเวทเป็นบทร้อยแก้ว พระเวททั้งสามนี้เรียกว่าไตรเวท ซึ่งมีการกล่าวถึงกันเสมอ

^๑K.M. Sen, Hinduism, p. 45.

^๒Ibid, p. 46.

คัมภีร์พระเวทแบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ มंत्रะ (Mantras) พราหมณะ (Brāhmanas) อารัณยกะ (Āraṇyakas) และอุปนิษัต์ (Upaniṣads) แต่นักปราชญ์บางคนแบ่งพระเวทออกเป็น ๓ ตอน โดยถือเอาอารัณยกะและอุปนิษัต์รวมเข้าด้วยกัน^๑ พระเวทแต่ละตอนไม่ได้เรียบเรียงขึ้นพร้อมกัน มंत्रะเกิดขึ้นก่อนต่อมาก็เป็นพราหมณะ ส่วนอุปนิษัต์นั้นเรียบเรียงขึ้นทีหลังสุด ซึ่งมีแนวความคิดทางปรัชญาปรากฏเห็นได้อย่างเด่นชัด ในส่วนของมंत्रะและพราหมณะแห่งพระเวทเรียกว่า กรรมกัณฑ์ ส่วนตอนที่เรียกว่าอารัณยกะและอุปนิษัต์เรียกกันว่า ฤคกัณฑ์เป็นตอนที่กล่าวถึงความรู้ในสิ่งต่าง ๆ แนวความคิดของพระเวทเริ่มตั้งแต่การมีเทพเจ้าประจำธรรมชาติแล้วก็ค่อย ๆ เปลี่ยนไปเป็นความเชื่อถือในเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียว ซึ่งเป็นผู้พิทักษ์และควบคุมความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสิ่งต่าง ๆ ในสากลจักรวาล โดยดำรงอยู่ในสถานะอุตรภวาระ (transcendent) และอยู่เหนือสรรพสิ่งต่าง ๆ ต่อมาแนวความคิดเป็นอันตรภวาระ (immanent) หมายถึงเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่ดำรงอยู่ในทุก ๆ สิ่งเรียกว่าปุรุชะ หลังจากนั้นก็มีแนวความคิดเป็นอาดมันหรือพรหมันซึ่งมีภาวะเป็นทั้งอุตรภวาระและอันตรภวาระด้วย แนวความคิดเกี่ยวกับเทพเจ้าในพระเวทดังกล่าว มีการพัฒนาเป็นลำดับ (มंत्रะแห่งพระเวทจึงเรียกว่า ศาสนาแห่งธรรมชาติของบรรดากวี พราหมณะ / เรียกศาสนาแห่งกฎเกณฑ์และระเบียบของพวกพระ ส่วนอุปนิษัต์เรียกว่าศาสนาแห่งอาดมันหรือตัวตน

เกี่ยวกับการบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ในยุคพระเวทสมัยหนึ่งเป็นไปในลักษณะของอติเทวนิยม (Henotheism) คือความเชื่อถือในเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียว ในบรรดาเทพเจ้าซึ่งมีจำนวนมาก มีการบูชาบวงสรวงเทพเจ้าโดยถือว่าเทพเจ้าองค์ที่บูชานั้นเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่กว่าเทพเจ้าทั้งปวง ทรงเป็นผู้สร้างโลกและสิ่งต่าง ๆ เรียกว่า ษยาบูคิ... ตามทรรศนะของศาสตราจารย์ Max Müller ยังมีความเห็นอีกว่าแนวความเชื่อแบบอติเทวนิยมนี้ เป็นระแหว่ตัวเลี้ยวหัวต่อระหว่าง พหุเทวนิยม (Polytheism) กับเอกเทวนิยม (Monotheism) ขึ้นปรัชญาอันเต็มยุคพระเวทที่สิ้นสุด

^๑S. Radhakrishnan., Indian Philosophy; Vol. I, p. 65.

ลงในยุคอุปนิษัท ซึ่งเป็นยุคของเอกเทวนิยมโดยสมบูรณ์^๑ มีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ที่เรียกว่า ปชชาติ หรือ พรหมัน หรืออิศวร เป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง ส่วนในปรัชญาเวทาคะโดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคของสังกรจารย์เป็นยุคเอกนิยมในช่วงต่อมา

พรหมสูตร

พรหมสูตร ซึ่งเป็นคัมภีร์หนึ่งในจำนวน ๓ คัมภีร์ซึ่งเรียกว่า ปรสถานตรยะ ซึ่งประกอบด้วยอุปนิษัท ภครหิตตาและพรหมสูตร ส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าใจได้โดยตรง จึงได้มีนักคิดแต่งอรรถกถาอธิบายจำนวนมาก ซึ่งคนที่เชื่อถือคำสอนของใครก็มักถือว่าอรรถกถานั้นถูกต้อง ปัญหาก็คือแต่ละอรรถกถาก็อ้างว่าตนตีความคัมภีร์ได้ถูกต้อง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ทำข้อสรุปไต่ถามกว่าเนื้อหาในพรหมสูตรที่แท้จริงมีความหมายอย่างไรแน่นอน ดังนั้นในการเขียนคำสอนในพรหมสูตรของอรรถกถาต่างๆ จึงมีลักษณะ เป็นแบบสรุปคำสอน ซึ่งนักปราชญ์ส่วนใหญ่มีความเห็นลงรอยกันในประเด็นใหญ่ ส่วนรายละเอียดมีความแตกต่างกันออกไป

ตามความเห็นของพาทรายณะ กล่าวถึงพรหมันว่าเป็นปัจจัยของจักรวาล เนื่องจากจักรวาลนั้นเกิดมาจากพรหมัน สรรพสิ่งต่าง ๆ ย่อมคงอยู่ได้ด้วยพรหมันและแตกสลายเข้าไปสู่พรหมัน... ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพรหมันเป็นต้นเหตุของการเกิด การมีอยู่ และการสลายไปของจักรวาล^๒

ยิ่งไปกว่านั้น พรหมันไม่ได้อาศัยความช่วยเหลือจากภายนอกในการสร้างจักรวาล เพราะพรหมันได้สร้างสิ่งต่าง ๆ ออกมาจากตัวของพรหมันเอง เหมือนกับแมงมุมที่ได้ชักใยออกมาจากใยภายในตัวของมันเอง ดังนั้นพรหมันจึงเป็นทั้งการกปัจจัย (efficient cause) และวัตถุปัจจัย (material cause)^๓

^๑Chandradhar Sharma, A Critical Survey of Indian Philosophy, p. 15.

^๒Brahmasuta, I. 1.2.

^๓Ibid, I.4.23.

มนุษย์แต่ละคนมีขนาดเพียงอะตอม เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของพรหมันซึ่งมีขนาดมหึมา พรหมันยังเป็นที่รวมของสติปัญญาของทั้งปวง พรหมันเป็นผู้รู้และสิ่งถูกรู้การกระทำสิ่งต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับพรหมันและเราแต่ละคนก็เป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน^๑ มนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกับพรหมันแต่ก็ไม่ได้แตกต่างจากพรหมันอย่างสิ้นเชิง

เกี่ยวกับความหลุดพ้นของมนุษย์แต่ละคน จะเป็นไปได้ถ้าเรามีความรู้เกี่ยวกับพรหมันอย่างชัดเจน ความรู้นี้จะได้รับความสมบูรณ์จริงจัง หลังจากปราศจากร่างกายแล้ว หลังจากที่เราบรรลุลความหลุดพ้นแล้ว เราก็จะตระหนักว่าการกระทำทุกอย่างของเรา เราจะไม่ได้กระทำด้วยตัวเราเอง แต่เราเป็นเพียงส่วนหนึ่งซึ่งพระเจ้าได้ทรงกระทำผ่านตัวเรา หลังจากที่เราปราศจากร่างกายแล้ว วิญญาณ (soul) ก็จะท่องเที่ยวไปสู่โลกของพรหมัน ต่อจากนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นอันดับแรกก็คือ หน้าที่ของการพูดก็จะเข้าไปรวมกับจิตและในไม่ช้าหน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ก็จะเข้าไปรวมกับจิต หลังจากนั้นจิตก็จะเข้าไปรวมกับปราณ (prāna) ต่อมาปราณก็จะเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของชีวาตมัน (Individual Soul) หลังจากนั้นวิญญาณจะเป็นผู้รู้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน และตั้งร่างอย่างสมบูรณ์ไปสู่อาณาจักรของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า^๒

ในการบรรลุลความหลุดพ้นนี้ ยังมีขั้นตอนซึ่งไปสู่ความเป็นเอกภาพกับพระเจ้า เช่น ขึ้นแท่งไฟ เทพเจ้าของปี เทพเจ้าของทเวชะ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระปชาบดี และในที่สุดก็มาถึงพรหมัน ซึ่งเป็นการบรรลุลโมกษะนั่นเอง

ทรรศนะความหลุดพ้นในพระเวท จะเห็นได้ว่าไม่ได้เน้นสิ่งบุคคลที่บรรลุลความหลุดพ้นนั้น ต้องเข้าไปรวมกับธรรมชาติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง... ความเชื่อในยุคพระเวทมิใช่เป็นเรื่อง การให้รางวัลและการลงโทษหลังจากตายไป แต่มีมากกว่านั้นทั้งคนใจบุญและคนใจบาป มีความเชื่อกันว่าจะเกิดใหม่ในโลกอื่น ไม่มีข้อความที่กล่าวเป็นนัยแสดงถึงการจุติของวิญญาณ ยกเว้นข้อความในคัมภีร์พราหมณะ รางวัลของคุณธรรมและความเป็นผู้มีใจบุญได้แก่การเสวยสุขในสวรรค์ร่วมกับเทพเจ้าทั้งหลาย แต่ต่อมาภายหลังภพซึ่งเป็นสภาพที่เกิดของคนสัตว์ที่ตายแล้ว ก็ได้รับการบรรยายว่าอยู่ภายใต้

^๑Ibid, II.3.43.

^๒Ibid, IV.2.1-7.

การควบคุมของพระยม ซึ่งเป็นผู้ปกครองสวรรค์ มิใช่ผู้ปกครองนรกภูมิ การลงโทษสำหรับผู้ทำบาป และความชั่ว หมายถึงการถูกสาปนิรันดร การกล่าวถึงนรกในคัมภีร์ฤคเวทไม่ปรากฏชัดเจนนัก แต่ในคัมภีร์อถรรพเวทและพราหมณะ มีกล่าวไว้แจ่มแจ้ง คือไม่สามารถจะหนีพ้นออกมาอีกได้ ข้อความทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่ามีความเชื่อในเรื่องอมตภาพของอาตมันหรือวิญญาณ ความตายมิได้หมายถึงการทำลายสูญสิ้น การสืบทอดพหชาติที่ใดที่หนึ่งจะเป็นสุขหรือทุกข์ได้แล้วแต่ผลกรรมของบุคคลนั้นเอง^๑

ทรรศนะเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาอุปนิษัท

อุปนิษัท เป็นปรัชญาซึ่งอยู่ในตอนสุดท้ายแห่งคัมภีร์พระเวท จึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า เวทานตะ คำว่าอุปนิษัทเป็นคำสันสกฤตมาจากคำว่า อนุ แปลว่า นั่งลง ทำลาย คล้ายภาษาลาติน ที่ว่า s-sub ส่วนคำว่า อุป แปลว่า ใกล้ และ นิ แปลว่า ตั้งใจ คำว่าอุปนิษัทจึงหมายความว่า "การนั่งลงใกล้อาจารย์ของผู้เป็นศิษย์ เพื่อรับคำสอนอย่าง ตั้งอกตั้งใจเกี่ยวกับเรื่องความจริง ที่จะผ่อนคลายความสงสัยและทำลายอวิชชาของผู้เป็นศิษย์ให้หมดไป"^๒

ระยะเวลาการเริ่มต้นของอุปนิษัท ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มมีขึ้นเมื่อไร แต่พอจะกำหนดโดยประมาณได้ว่า เริ่มมีอุปนิษัทขึ้นเมื่อราว ๑๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล และสิ้นสุดยุคอุปนิษัทลงในราว พ.ศ. ๗๐๐ ส่วนจำนวนอุปนิษัทมีเท่าไรไม่แน่นอน ในตำราบางแห่งเห็นว่ามีอุปนิษัทมากกว่า ๒๐๐ อุปนิษัท บางเล่มบอกว่ามีราว ๑๑๒ อุปนิษัท แต่ที่สำคัญ ๆ นั้น สังกรจารย์เห็นว่ามีอยู่ประมาณ ๑๐ อุปนิษัท ได้แก่พฤทธารณยกะ (Brihad-āraṇyaka) ไอตเรยะ (Aitareya) จานโทคยะ (Chāndogya) ไตตติรียะ (Taittirīya) ฮีตะ (Īśa) เกนะ (Kena) กฐะ (Katha) ปรัศนะ (Prasna) มุณฑกะ (Mundaka) มาณฑุกยะ (Mandūkya) อุปนิษัทต่าง ๆ นั้น ถือกันว่าเป็นวិวารพจน์ โดยมีหลักการใหญ่ ๆ เหมือนกัน ในคำสอนเกี่ยวกับพรหมัน อาตมัน โมกษะ เป็นต้น แต่ในรายละเอียดหรือการตีความคำสอนในแต่ละอุปนิษัทนั้น มีความแตกต่างกันออกไปอย่างกว้างขวาง

^๑M. Hiranyana, Outline of Indian Philosophy, pp. 46-47.

^๒Juan Mascaro, The Upanishads, p. 7.

อุปนิษิต เป็นปรัชญาที่ถือว่ากรรมกัมมัตถ์ คือตอนที่ว่าด้วยกรรมหรือการกระทำของพระ เวทนั้น มีความสำคัญเป็นรอง ญาณกัมมัตถ์ ซึ่งเป็นตอนที่ว่าด้วยความรู้ เกี่ยวกับความจริงอันตมิมะ เพราะเหตุที่ การกระทำอันเนื่องด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ ช่วยได้เพียงทำให้จิตใจบริสุทธิ์เท่านั้น แต่หาได้ทำให้ บรรลุความหลุดพ้นไม่ อย่างไรก็ตามอุปนิษิตก็ยอมรับว่าการมีจิตใจบริสุทธิ์เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อที่จะได้ ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับพรหมัน เนื่องจากความรู้ที่แท้จริง คือความรู้เกี่ยวกับพรหมันหรืออาตมัน

ในกรูอุปนิษิตกล่าวเปรียบเทียบถึงอาตมันตอนหนึ่งว่า ในฐานะที่เป็นอันตมิมัจจโดยอุปมา เปรียบเทียบไว้ว่า สิ่งที่ถูกรับรู้เป็นถนน ร่างกายเป็นรถ ประสาทสัมผัสทุกอย่างเป็นม้า จิตเป็นบัง- เเคียน ปัญญาเป็นนายสารสี วิญญาณ (ego) เป็นตัวผู้เสวยอารมณ์ ส่วนอาตมันเป็นผู้บัญชาการที่นั่ง ไปในรถ ประสาทสัมผัสเป็นสิ่งที่สูงกว่าสิ่งที่มีนรับรู้ จิตสูงกว่าประสาทสัมผัส ปัญญาสูงกว่า จิต แต่เหตุผลอันละเอียดอ่อนสูงกว่าปัญญา สิ่งอันไม่สำแดงตนสูงกว่าเหตุผลอันประณีต ส่วนปุรุชะ ซึ่งเป็นอาตมันสูงกว่าสิ่งอันไม่สำแดงตน เพราะว่าปุรุชะ เป็นสิ่งสูงสุด และไม่มีอะไรอีกที่จะสูงส่ง ยิ่งไปกว่าปุรุชะ อย่างไรก็ตามบรรดาวัตถุที่ประสาทสัมผัส รับรู้ ตัวประสาทสัมผัสเอง จิต ปัญญาและเหตุผลเหล่านี้ต่างมีอยู่เพื่ออาตมันและรับใช้อาตมันทั้ง สิ้น อาตมัน เป็นสิ่งที่มีอยู่ในสิ่ง เหล่านี้ และทำให้สิ่งเหล่านี้ดำรงอยู่อย่างมีความหมาย แต่กระนั้นสิ่ง เหล่านี้ก็ไม่ใช้ เป็นสิ่งเดียวกับ อาตมัน เพราะเหตุที่ตัวอาตมัน เป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเป็นไปของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด

ความจริงสูงสุดเรียกว่าอาตมัน ซึ่งเป็นตัวตนที่แท้จริง คำว่าอาตมัน ซึ่งหมายถึงความรู้สึก (feeling) จิต (mind) วิญญาณ (soul) และเจตภูต (spirit) ในอรรถกถาแห่งกรูอุป- นิษิตของศงกราจารย์ได้อธิบายความหมายไว้ว่า "อาตมัน เป็นสิ่งที่อนสัย (inherent) อยู่ในสรรพ สิ่ง อาตมันเป็นผู้รู้ (subject) ซึ่งรู้มีประสบการณ์และทำสิ่งที่ถูกรู้ (object) ให้ปรากฏ อาตมัน ยังเป็นอมฤตและดำรงอยู่ในสถานะอย่างเดี่ยวตลอดกาล" แต่ถ้าพิจารณาจากทรรศนะแห่งวัตฤวิสัย หรือในฐานะเป็นสิ่งที่ถูกรู้ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พรหมัน คำว่าพรหมันจาก "พรุท" ซึ่งหมายถึง การเจริญเติบโต ในความหมายเดิมคำว่าพรหมัน หมายถึงการบูชาข้ายัญ ต่อมาความหมายเปลี่ยน เป็น หมายถึงผู้สวดสรรเสริญเทพเจ้า จนกระทั่งในที่สุดหมายถึงอันตมิมัจจหรือความจริงสูงสุดซึ่งได้วิวัฒน มาเป็นโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นพรหมันจึง เป็นสิ่งซึ่งเป็นมูลภาวะของสรรพสิ่ง อาตมันและ พรหมันจึงใช้หมายถึงสิ่งเดียวกัน คือสิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute) สิ่งสัมบูรณ์ที่กล่าวถึงในคัมภีร์ อุปนิษิตนี้ สำแดงตัว เองเป็นทั้งผู้รู้และสิ่งที่ถูกรู้ แต่ในเวลาเดียวกันมันก็อยู่เหนือทั้งสองอย่างนั้น

คัมภีร์อุปนิษัทกล่าวถึงธรรมชาติและลักษณะของพรหมันเป็น ๒ ลักษณะ ลักษณะหนึ่งพูดถึงพรหมันในแง่โลกียะ (cosmic) พรหมันเป็นสิ่งที่ประกอบด้วยคุณสมบัติที่ตีทั้งปวง ที่เรียกว่าสฤณะพร้อมด้วยคุณวิเศษทุกประการ คือ สวิเศษะ ลักษณะพรหมันนี้เรียกว่าอปรพรหม อีกแง่หนึ่งพรหมันในแง่โลกุตระ (acosmic) พรหมันเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ที่ปราศจากคุณสมบัติทุกอย่างคือนิรฤณะไม่มีคุณวิเศษทั้งปวงคือ นิรวิเศษะ และก็ไม่อาจจะบรรยายได้ บรรดาสารหรือวัตถุ ชีวาตมันและอปรพรหม ต่างเป็นการสำแดงให้ปรากฏของพรหมัน ซึ่งเป็นสิ่งสมบูรณ์ทั้งสิ้น แนวความคิดดังกล่าวนี้เป็นที่ยึดถือในหมู่ทไวติน ส่วนรามานุชะแห่งลัทธิศิษฏาทไวตะเวทานตะ ถือว่าสิ่งสมบูรณ์มีสถานะเป็นเทพเจ้า มีสภาพเป็นอันตรภาวะ คือดำรงอยู่ในทุก ๆ สิ่ง พรหมันได้เปลี่ยนแปลงตัวเองเป็นโลกและทุกสิ่งทุกอย่างในโลกอย่างแท้จริง แต่ศงกราจารย์ได้ตีความอธิบายพรหมันในแง่ที่ว่า พรหมันเพียงแต่ปรากฏด้วยอำนาจของมายาให้เห็น เป็นโลกแห่งสสารและวิญญาณ โดยไม่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสิ่งเหล่านั้นจริง ๆ

อย่างไรก็ตาม ในปรัชญาอุปนิษัทนั้นได้มีแนวความคิดหลายอย่าง จึงเป็นการยากที่จะรวบรวมความคิดให้เป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกัน จากข้อความหลายตอนในคัมภีร์อุปนิษัทได้มีความขัดแย้งกันในรายละเอียด แต่มีความคิดรวบยอดโดยสรุปของอุปนิษัท ซึ่ง มีความเหมือนกันอย่างศาสตราจารย์ Winternitz กล่าวว่า จักรวาล คือพรหมัน และพรหมัน ก็คืออาดมัน^๑

ด้วยเหตุที่พรหมันเป็นความจริงอันดิมาะ ซึ่งมีลักษณะที่เรียกกัน ๓ คำ คือ สัต จิต อานันตะ คำว่า สัต หมายถึงความมีอยู่ของพรหมันว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริง แสดง กิจภาววิสัย (existence) โดยเฉพาะของพรหมัน คำว่า จิตแสดงการมีอยู่ของพรหมันที่อยู่ในลักษณะ เป็นจิตบริสุทธิ์หรือสัมปรัญญะบริสุทธิ์ (pure consciousness) ส่วนคำสุดท้ายคือ อานันตะ แสดงถึงคุณลักษณะของจิตบริสุทธิ์ว่ามีสภาพเป็นความสุขหรือความบันเทิงสูงสุดที่เรียกว่า นิรามิสสสุข (bliss) ฉะนั้นคำทั้งสามคือ สัต จิต อานันตะ จึงเป็นคำบอกให้ทราบถึงภาวลักษณะแห่งสิ่งสมบูรณ์ก็คือ พรหมันนั่นเอง

^๑Maurice Wintnitz, A History of Indian Literature. Vol. I, p. 215.

ทรงชนะเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาอุปนิษัท ได้กล่าวว่าไม่มีทางอื่นใดที่จะสลัดความโง่เขลา นอกจากการที่เราจะมีความรู้เกี่ยวกับพรหมัน โดยที่นักปราชญ์ในอุปนิษัทได้แบ่งความรู้ ออกเป็น ๒ ระดับ คือความรู้ในระดับต่ำ (อปรวิทยา) และความรู้ในระดับสูง (ปรวิทยา) ความรู้ในขั้นต่ำประกอบด้วย คัมภีร์ฤคเวท ยจูรเวท สามเวท อถรวเวท เป็นต้น ส่วนความรู้สูงสุดก็คือความรู้เกี่ยวกับตัวพรหมันอันเป็นอมฤต^๑ ความรู้ขั้นต่ำได้แก่ ความรู้ในสาขาวิชาการต่าง ๆ แต่ความรู้ในระดับสูงเป็นความรู้ในค้ำของจิตที่จะเข้าถึงพรหมัน เพื่อรู้อัจฉว่าตัวพรหมันเองไม่แตกต่างจากอาตมันของตัวเรา

การที่เรามีความรู้เกี่ยวกับพรหมันนั้น เราจะเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างว่าไม่มีอะไรแตกต่างจากพรหมัน สำหรับผู้ที่มีความรู้ในระดับต่ำ เรียกว่า มันตรวิทยา ซึ่งเป็นผู้รู้ที่ยังไม่รู้อย่างแท้จริง แต่ผู้รู้เกี่ยวกับอาตมัน เรียกว่า อทมวิทยา เป็นผู้รู้เกี่ยวกับพรหมัน ความรู้เช่นนี้เป็นความรู้ที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นทั้งปวง ในมฤทกอุปนิษัทกล่าวว่า "ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพรหมันซึ่งเป็นอันตมสังจก็จักกลายเป็นพรหมันเอง"^๒

เนื่องจากความรู้แท้จริงเท่านั้นจะทำให้บุคคลหลุดพ้น แต่มีข้อเตือนใจอย่างหนึ่งคือว่า ความหลุดพ้นนั้นไม่ได้เป็นผลของการมีความรู้ชั้นสูง แต่ความรู้ชั้นสูงนั่นเองคือความหลุดพ้น ส่วนความรู้ขั้นต่ำเป็นเพียงวิธีทำให้ไปสู่ความหลุดพ้นได้ ในแง่ที่ว่า เป็นสะพานไปสู่ความรู้ชั้นสูงเพื่อบรรลุโมกษะ

ปัญหาเรื่องความหลุดพ้นนั้นเป็นปัญหาซึ่งซุกถึงกันในทุกระบบของปรัชญาอินเดีย ซึ่งขั้นตอนต่าง ๆ ที่นักปราชญ์ได้จัดแบ่งดังนี้ คือ อรรถะ กามะ ธรรมะ และโมกษะ เฉพาะอรรถะและกามะไม่เพียงพอสำหรับนักคิดของอุปนิษัท สาเหตุพื้นฐานที่นักปราชญ์พวกนี้ไม่พึงพอใจก็คือความไม่พึงพอใจในโลกที่เป็นอยู่ ดังนั้นนักคิดของอุปนิษัทจึงพยายามที่จะหาสิ่งยึดเหนี่ยว เมื่อเราหลุด

^๑S. Radhakrishnan and Charles A. Moore, A Source Book in Indian Philosophy, p. 51.

^๒Ibid, p. 55.

พ้นแล้ว จะไม่มีการเกิดใหม่อีก ปรัชญาอุปนิษัทได้ชี้ให้เห็นว่า การที่เราเข้าใจถึงธรรมชาติของตนเองนั้น ก็คือการทำหลุดพ้นได้ในที่สุด ... ทรศนะเกี่ยวกับความหลุดพ้นนั้นไม่ควรที่จะคิดว่าเป็น สิ่งซึ่งไม่เคยมีอยู่ก่อน เพราะว่าถ้าการหลุดพ้นจะทำให้เรากลับมาเกิดใหม่อีก นั่นก็ไม่ใช่ความหลุด พ้นที่แท้จริง เพราะว่า การที่บุคคลต้องติดข้องเพราะว่ามีจุดเริ่มต้น ดังนั้นเมื่อมนุษย์หาความ เข้าใจ ถึงสภาวะของตนเองแล้ว ก็จะมีจุดจบได้ แต่ถึงแม้ว่าเราจะอยู่กับพรหมันตลอดเวลา แต่เราก็ ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน ถึงแม้ว่าเราจะเดินผ่านข้ามพรหมันอยู่เสมอ ๆ เราก็หามันไม่พบ สัตว์โลกใน เอกภพนี้ก็ไม่รู้ว่าพรหมันอยู่ที่ไหน แม้ว่าจะหลับสนึนอยู่ในพรหมันก็ตาม

ในช่วงตอนสุดท้ายของอุปนิษัทซึ่งเรียกว่า เวทานตะ ได้กล่าวถึงทรศนะเกี่ยวกับความ หลุดพ้น ในแง่ที่ว่า ริเทมุกติ คือบุคคลสามารถบรรลุโมกษะเมื่อตายแล้ว แนวความคิดแบบนี้เป็น ผลทางด้านตรรกวิทยาของทฤษฎีพระเวท เรื่องวันสิ้นกัลป์... อีกแนวความคิดหนึ่งในไวศณะเวทานติน ของสังกราจารย์ พูดถึงชีวันมุกติคือ บุคคลสามารถบรรลุความหลุดพ้นได้ในชีวิตนี้ โดยการที่เราต้อง มีความรู้เห็นแจ้งในพรหมัน ซึ่งแม้ชีวิตยังไม่แตกดับก็จะบรรลุความหลุดพ้นได้^๑

นอกจากนั้นยังมีหลักฐานปรากฏอยู่หลายตอนในอุปนิษัท ที่ได้สนับสนุนแนวความคิดที่ว่า ความหลุดพ้นนั้นบรรลุถึงได้ในชีวิตนี้ และไม่มีปัญหาอะไร แม้ในขณะที่เรายังมีร่างกายอยู่ เราจะเห็น ได้ในพุทธทาสธรรมกอุปนิษัทกล่าวว่า พรหมันนั้นเป็นสิ่งที่รู้ได้ในโลกนี้ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพรหมันจะ เป็นอมฤต และผู้ที่ปราศจากความรู้แจ้งในพรหมันก็จะยังคง เรือนว้ายตายเกิดต่อไป^๒ และผู้ซึ่งมี ความรู้เกี่ยวกับพรหมันก็จะเห็นว่า อาตมันั้นมีอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง และทุกสิ่งทุกอย่างก็อยู่ในพรหมัน

^๑ T.M.P. Mahadevan in his article on The Upanishads in History of Philosophy Eastern and Western, Vol. I, pp. 69-79, Quoted in, A.K. Lad, The Concept of Liberation in Indian Philosophy, p. 19.

^๒ Brihad-aranyaka Upanishads, IV. 4.14.

ความสงสัยในสิ่งต่าง ๆ จะหมดสิ้นไป เมื่อบริษัทที่ฝังอยู่ในใจก็คลายออกไปและผู้ซึ่งมีความรู้แจ้งในพรหมันก็จะกลายเป็นพรหมันในที่สุด ข้ามพ้นความทุกข์โศก ตลอดจนพ้นจากบาปทั้งปวง ผู้หลุดพ้นแล้วก็จะพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอีก เพราะสาเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดก็คือความพึงพอใจในโลกของผัสสะ (will to live) แต่เมื่อบรรลุโมกษะแล้วความปรารถนาก็จะสิ้นสุดลง

๕ เมื่อบุคคลบรรลุความหลุดพ้นแล้วจะมองไม่เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับพรหมัน ในพหูพทธาธยกอุปนิษัทได้อธิบายว่า สภาวะเช่นนี้เป็นสภาวะของความไม่หวนกลับนั้นคืออภิวินาศ เพราะว่าเป็นสิ่งอื่นไม่เป็นสิ่งเดียวกัน จะนำไปสู่ความกลัว ความสงสัย และความเกลียดชัง ตราบใดเมื่อไม่มีความเป็นเช่นนั้นหรือสิ่งนี้แล้ว ความกลัวก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เรียกว่าเป็นสภาวะอหโตหิตะ ซึ่งเป็นอุดมการณ์สูงสุดของการบรรลุโมกษะ

๖ ฉะนั้นใครที่เข้าใจพรหมันแล้ว ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ควรจะทำกับสิ่งที่ควรจะเป็น ไม่ใช่เป็นปัญหาต้องกังวลแต่อย่างใด เพราะว่า ความแตกต่างด้านศีลธรรมจะมีคุณค่าอยู่เมื่อเรายังไม่เข้าใจพรหมันเท่านั้น ในกิจกรรมทุกอย่างสำหรับผู้บรรลุความหลุดพ้นแล้ว สิ่งที่ดีควรจะเป็นจึงใช้ได้สำหรับในแง่ศีลธรรม แต่ผู้ที่เข้าใจพรหมันแล้วก็ย่อมจะเข้าใจถึงคำว่าควรตามแนวของศีลธรรม ความคิดที่ว่า "ทำไมฉันไม่ได้ทำสิ่งที่ดีหรือทำไมฉันทำความชั่ว ก็ไม่ได้ทำให้เขากังวลใจอีกต่อไปแต่อย่างใดทั้งสิ้น"^๑

๗ คำกล่าวในเกาศิตตี อุปนิษัท (Kaushitaki Upanishad) ซึ่งได้พูดถึงผู้มีบรรลุโมกษะแล้ว หน้าที่ทางศีลธรรมของเขาก็อ้อมหมดสิ้นสุดด้วย มาตกรก็ไม่ได้เป็นฆาตกรอีกต่อไป ขโมยก็ไม่ใช่ขโมยอีกต่อไป อาชญากรก็ไม่ได้เป็นอาชญากรอีกต่อไปในพรหมัน เหมือนกับแม่น้ำหลายสายเมื่อเข้าร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับทะเลแล้ว ย่อมละทิ้งชื่อและรูปร่างลักษณะของตน เพราะสายน้ำแต่ละสายได้กลายเป็นทะเล เช่นเดียวกับผู้ฉลาดย่อมละทิ้งชื่อและรูปร่างลักษณะของตน เพื่อเข้าสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับสิ่งสมบูรณ์คือ พรหมันนั่นเอง^๒

^๑Swami Nikhilananda, The Upanishads, p. 271.

^๒Ibid., p. 55.

สำหรับ ดร. ราชกฤษณัน (Dr. S. Radhakrishnan) ได้กล่าวไว้ชัดเจนในประเด็นของผู้บรรลุความหลุดพ้น โดยเปรียบเทียบว่า "เป็นไปไม่ได้ที่คนชั่วมีอารยธรรม จะขโมยหรือเป็นฆาตกรเช่นเดียวกับผู้บรรลุแล้ว ก็ยังมีโอกาสทำในสิ่งที่เลวร้ายน้อยกว่าเสียอีก" จะเห็นว่าสำหรับบุคคลซึ่งบรรลุแล้ว จะอยู่เหนือขอบเขตของศีลธรรม หมายความว่าบุคคลเหล่านี้จะไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมอีกแล้ว

← แต่ไม่ได้หมายความว่าผู้บรรลุโมกษะ กระทำการผิดศีลธรรมตามที่นักวิจารณ์ซึ่งเอนเอียงไปในทางตะวันตกได้กล่าวโจมตีเข้าใจผิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ แมคเคนซี (Mckenzie) นักวิชาการศึกษาตะวันตก ได้แสดงข้อขัดแย้งในจริยศาสตร์ของอุปนิษัท ตามที่นักวิจารณ์บางคนกล่าวหาว่า "ผู้ซึ่งได้บรรลุโมกษะแล้ว เขาจะอยู่เหนือความดีและความชั่ว เพราะความดีและความชั่วจะไม่มีข้อแตกต่างกันแล้ว เขาก็อยู่พ้นจากการตำหนิติเตียนใด ๆ ผู้ที่บรรลุความหลุดพ้นอย่างแท้จริงแล้ว เขาจะไม่ทำชั่วอีกต่อไป และความชั่วจะไม่ยั่ววนให้เขากลับไปทำอีก"^๒

ค้ำร่างกายสำหรับคนที่บรรลุโมกษะแล้ว มันเหมือนกับคราบงู สำหรับตัวงูแล้วมันจะไม่สนใจอีกเมื่อลอกคราบแล้ว เช่นเดียวกับดอกบัวซึ่งเมล็ดต้นของมันจะอยู่ในน้ำ แต่ก็ลอยอยู่เหนือน้ำ เช่นเดียวกับคนที่บรรลุแล้ว จะกระทำการต่าง ๆ โดยที่ไม่ติดข้องเกี่ยวกับการกระทำของเขาอีกต่อไป

ในอุปนิษัทซึ่งมีหลักฐานที่แสดงถึงการหลุดพ้นที่ละขั้นตอน ตามทฤษฎีของไวศณะไวทานติน แต่ในทฤษฎีนี้ไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนนัก ตัวอย่างเห็นได้ในพฤททวารคฤกษ์อุปนิษัทตอนที่ว่า เมื่อใดที่ชีวาตมันเข้าไปสู่พรหมันแล้ว เขาจะสัมผัสทุกสิ่งทุกอย่างทั้งภายในและภายนอก และเมื่อชีวาตมันได้เข้าไปสู่พระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็สัมผัสทุกสิ่งทุกอย่าง^๓

สำหรับคำสอนภาคปฏิบัติของอุปนิษัท เพื่อทำให้เกิดความรู้แจ้งในพรหมัน คือการมีความคิดและการกระทำให้ถูกต้อง โดยมีแนวปฏิบัติอยู่ ๒ ระดับ คือ

^๑Radhakrishnan, Indian Philosophy, Vol. I, p. 261.

^๒John Mckenzie, Hindu Ethics, p. 78.

^๓Brihad-aranyaka Upanishad, IV.3.21.

(๑) การปลูกฝังไวราคธรรม หมายถึงการกำจัดอหังการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของบาป คำว่าไวราคธรรมคือการมีทรศนะที่ถูกต้องต่อโลก เป็นผลจากการกำจัดแรงกระตุ้นที่พื้นแก่ตัวและดับแคบบุคคลที่จะมีธรรมเช่นนี้ได้ ต้องผ่านการฝึกเป็นเวลานานโดยมีลำดับ ๓ ชั้น คือ ชั้นศึกษาธรรม ชั้นผู้ครองเรือน และการอยู่ป่า เพื่อพยายามขจัดความเห็นแก่ตัวออกไป เช่นในพหูพทาจารย์กฤษณะกล่าวว่าถึงคำสอนของพระประชาบดีในการปฏิบัติตนคนหนึ่งว่า "มนุษย์จึง เป็นผู้มั่งใจ เอื้อ เพื่อแผ้ว"

(๒) การแสวงหาความรู้ (ชฎยาน) แนวปฏิบัติข้อนี้ เพื่อความเข้าใจธรรมชาติของสังขธรรมให้ถูกต้อง เพราะการกำจัดบาปที่จะกระทำต้องอาศัยความรู้ที่ถูกต้อง โดยกำจัดอริชชาเสียก่อน จึงจะเกิดความรู้ที่ถูกต้องได้... เพราะบุคคลใดที่เป็นผู้สงบปราศจากราคะ เป็นผู้ระงับความพอใจของตนแล้ว เขาย่อมจะเข้ากับพรหมันได้^๑ การปฏิบัติขั้นนี้ นอกจากต้องมีการศึกษาอุปัชฌ์อย่างซัดแจ้งจากรูอาจารย์แล้วต้องมีการตรีกตรองด้วยปัญญา ให้เกิดความรู้แจ้งในพรหมันเพื่อบรรลุโมกษะในที่สุด

ข้อสังเกตประการหนึ่งเกี่ยวกับทรศนะในการดำเนินชีวิตของผู้ที่หลุดพ้นแล้วจะอยู่ในสังคมอย่างไร ไม่ได้มีการกล่าวไว้อย่างชัดเจนในอุปัชฌ์ อย่างไรก็ตาม ทรศนะเกี่ยวกับความหลุดพ้นในปรัชญาอุปัชฌ์ เราสามารถสรุปได้ว่า...ถ้าจะกล่าวในแง่ลบก็คือ เป็นการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ ปราศจากความทุกข์ทั้งปวง พ้นจากการติดข้องต่าง ๆ ส่วนในแง่บวกก็คือ ตรายโคตีเรามีความรู้แจ้งในพรหมันแล้ว เราก็คงพบว่าตัวเรานั้นไม่ได้มีความแตกต่างจากพรหมันแต่อย่างใด^๒

^๑Padhkrishnan and Moore, op.cit., p. 87.

^๒S. Radhkrishnan, Indian Philosophy, Vol. I, p. 209.

ทรรศนะ : เรื่องความหลุดพ้นในปรัชญาภควัทคีตา

ภควัทคีตาเป็นคัมภีร์ที่เป็นที่ร่ำเรียนกันที่มีชื่อเสียงที่สุดของอินเดีย และถ้าจะหยิบยกผลงานที่แสดงแนวความคิดของอินเดียแล้ว ภควัทคีตานับว่ามีอิทธิพลต่อชีวิตของชาวอินเดียมากที่สุดด้วย ส่วนคัมภีร์คฤทคีตามีกำเนิดตั้งแต่เมื่อไร ไม่อาจชี้ชัดแน่นอนได้ นักปราชญ์อินเดียบางท่านประมาณว่า คัมภีร์นี้แต่งเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีก่อน ค.ศ. บางท่านเห็นว่าประมาณ ค.ศ. ๒๐๐ ภควัทคีตาเป็นคัมภีร์ซึ่งมีคำสอนที่สำคัญเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนา และจริยศาสตร์ คัมภีร์นี้ถือว่าเป็นสัมฤติ คือเรื่องราวที่เป็นประเพณีทำสืบต่อกันมา ไม่เหมือนกับคัมภีร์พระเวทและอุปนิษิตซึ่งถือว่าเป็นศรุตี แนวความคิดของปรัชญาภควัทคีตาเน้นหนักเรื่องกรรมหรือการกระทำ ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของชยวนหรือความรู้ และมีการสนับสนุนด้วยความภักดีที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้าสูงสุด

Harendranath Dutta ได้กล่าวว่า ภควัทคีตาเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญเสมือนกับคัมภีร์ของมนุษยชาติ นอกจากนั้นยังเป็นคัมภีร์ซึ่งรวมเอาแนวความคิดซึ่งเป็นหัวใจของปรัชญาอุปนิษิตทั้งยังเป็นที่ยอมรับความคิดที่ให้กำเนิดสำหรับปรัชญา เวทานตะในสมัยหลัง ภควัทคีตาเป็นคัมภีร์ที่ครอบคลุมถึงอภิปรัชญาและแนวทางสำหรับการดำรงชีวิตอีกด้วย ลักษณะดังกล่าวได้มีการพูดถึงในตอนท้ายของคัมภีร์ โดยจริยศาสตร์มีรากฐานมาจากอภิปรัชญา เนื้อหาของภควัทคีตาได้ใช้วิธีการแสดงคำสอนผ่านออกมาทางการสอนของพระอรชุนโดยพระกฤษณะ เพื่อชี้ให้เห็นว่าทำไมคนเราจึงควรทำตามหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมา

คัมภีร์ภควัทคีตา กล่าวถึงเรื่องราวของกษัตริย์แห่งราชวงศ์ปาณฑพ ชื่ออรชุน ได้ทำสงครามกับธูโรชแห่งราชวงศ์เคารพ เพื่อแย่งชิงราชบัลลังก์แห่งนครหัสตินาปุระที่ธูโรชยึดเอาไปโดยไม่ชอบธรรม โดยสาเหตุที่ราชวงศ์ทั้งสองเป็นญาติกัน เพื่อให้เกิดศึกสงครามครั้งนี้ที่ทุ่งกุรเกษตร พระอรชุนได้เห็นฝ่ายศัตรูล้วนแต่เป็นญาติกันทั้งสิ้น จึงเกิดความรู้สึกหวั่นไหว จึงได้บอกกับศรียกฤษณะผู้เป็นสารถีซึ่งบรคึกว่า ตนเองไม่เห็นประโยชน์อะไรที่จะพึงบังเกิดขึ้นจากการรบพุ่งกับข้าศึกผู้ล้วนแต่เป็นพระญาติ จึงไม่ชอบรบกับคนเหล่านั้น แม้ว่าตนจะถูกคนเหล่านั้นฆ่าก็ตาม ศรียกฤษณะ

ซึ่งถือกันว่าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระผู้เป็นเจ้า ได้ฟังอรชุนกล่าวด้วยความหือตอยที่จะทำสงคราม เช่นนั้น จึงได้บรรยายสั่งสอนอรชุนว่า ในฐานะที่เป็นกษัตริย์ซึ่งมีหน้าที่เป็นนักรบ การทำสงครามเพื่อ ขจัดอธรรม นำสันติสุขกลับคืนมาสู่สังคมมนุษย์ เป็นสิ่งที่ควร จากนั้นศรிகฤษณะได้สาธยายปรัชญาที่ ปราภฏอยู่ในคัมภีร์ภควัทคีตาให้อรชุนฟัง อรชุนเมื่อได้ฟังคำบรรยายของศรிகฤษณะจบลงก็คลายความ รู้สึกหุดหู่ และ เกิดความคิดที่จะสู้รบต่อไปตามหน้าที่แห่งวาระกษัตริย์ของตน และอรชุนเป็นฝ่ายชนะ ในที่สุด การกระทำเช่นนี้จึงไม่ถือว่าเป็นการกระทำบาป เพราะคัมภีร์ภควัทคีตาถือว่าอรชุนได้กระทำตามหน้าที่ของตนซึ่งเป็นกษัตริย์

เกี่ยวกับอภิปรัชญาของภควัทคีตานี้ได้กล่าวถึงสิ่งที่มีความจริงแท้ว่า ในบรรดาสิ่งซึ่งมีความแท้จริงนั้นคือไม่มีอस्त (Non-being) ตัวตนที่เรียกว่าอตมันย่อมเป็นสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลง อยู่ยังคงกระพัน เพราะมีความเที่ยงแท้ที่สุด ไม่มีการเกิด ไม่มีการแตกดับ ไม่มีอะไรทำอันตรายได้ ไม่เคลื่อนไหว เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ทั่วไป และอยู่เหนือความคิด อตมันจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีอะไรจะมา ทำลายให้แตกดับได้ สิ่งที่ทำลายได้นั้นคือร่างกาย การเคลื่อนจากร่างเก่าที่แตกดับแล้วไปอาศัยอยู่ใน ร่างใหม่ของอตมันเหมือนกับคนที่เปลี่ยน เสื้อผ้าชุดเก่าแล้วแต่งด้วย เสื้อผ้าชุดใหม่ ร่างกายเปลี่ยน ไป แต่อตมันไม่มีการเปลี่ยนแปลง ฉะนั้นการเกิดขึ้นและการแตกดับ การเจริญและการเสื่อมของ ร่างกาย จึงไม่มีผลกระทบต่อ เอกภาพของอตมันแต่ประการใดทั้งสิ้น บุคคลใดได้เห็นแจ้ง ในความมีอยู่ทั่วไป ในสรรพสิ่งของอตมันซึ่งเป็นอันนิมิตสัจจ์ บุคคลนั้นจึงได้ชื่อว่าเห็นตามความเป็น จริงและย่อมเข้าถึงอมตภาวะ

ลักษณะของปรัชญาภควัทคีตาและอุปนิษัตจึงมีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่งก็คือความจริงแท้ คือ พรหมัน แต่มีข้อแตกต่างกันในแง่ที่ว่า ภควัทคีตานี้ได้ให้โอกาสคนหลายประเภทมากกว่าในอุปนิษัต ในการที่จะบรรลุความหลุดพ้น โดยในภควัทคีตาได้จัดบุคคลเป็น ๓ จำพวก คือ

- (๑) กลุ่มคนซึ่งมีความภักดี
- (๒) กลุ่มคนที่มีอารมณ์ความรู้สึก
- (๓) กลุ่มคนที่มีปัญญา

ทรรศนะของภควัทคีตาจึงได้เน้นถึงการประสานกรรม ความภักดี และความรู้เข้าด้วยกัน เนื่องจากภควัทคีตามีความ เห็นว่ามนุษย์ เป็นสิ่งที่มีชีวิตประกอบด้วยสติปัญญา เจตจำนง และอารมณ์

โดยมนุษย์จะใช้ความคิด มีความปรารถนาและมีความรู้สึกด่ออารมณ์ต่าง ๆ ที่มากกระทบสติปัญญาก่อให้เกิด
เกิดปัญหาแห่งความรู้ เจตจำนงก่อให้เกิดปัญหาแห่งการกระทำ และอารมณ์ทำให้เกิดปัญหาแห่ง
ความภักดี

ลักษณะร่วมอีกประการหนึ่งของภควทศิตาและอุปนิษัตคือ การอธิบายพรหมนั้น ได้อธิบาย
ด้วยวิธีการ ๒ อย่าง กล่าวคือ

- (๑) พรหมนั้นเป็นที่อาศัยของคุณวิเศษทั้งปวง
- (๒) พรหมนั้นอยู่เหนือคุณสมบัติทั้งปวง

ในปรัชญาภควทศิตาได้พูดถึงพรหม โดยพระภคฤชณะกล่าวว่า "ตอนสิ้นสุดกัลป์ ทุกสิ่งทุก
อย่างในโลกจะกลับเข้าไปสู่พรหม และตอนเริ่มกัลป์พรหมก็จะคลี่คลายให้ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้น
อีกครั้งหนึ่ง^๑ สำหรับประภคฤติซึ่งมีส่วนประกอบ ๓ อย่างคือ สัตวะ รชส และตมัส ทำให้เกิดมี
กิริยาหรือการกระทำ ประภคฤติจะเป็นตัวนำเอาผลงานของการสร้างสรรค์ของพรหมมาสู่โลก
โดยทุกสิ่งทุกอย่างนั้นถูกสร้างโดยพรหมและจากตัวพรหมเอง พระภคฤชณะได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า
การสร้างสิ่งต่าง ๆ ของพรหมนั้นเกิดขึ้นด้วยอำนาจของมายา... แต่ลักษณะธรรมชาติของพรหม
นั้นเป็นสิ่งซึ่งไม่มีการเกิด ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่อยู่ในเงื่อนไขใด ๆ และอยู่เหนือผัสสะทั้งปวง^๒
ส่วนการสำแดงออกเป็นสิ่งต่าง ๆ นั้นเป็นเรื่องของมายา

มาถึงจุดนี้ ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับนักคิดของอินเดียบางกลุ่มที่แยกความแตกต่างระหว่าง
ความจริงสูงสุดของปรัชญาภควทศิตาและปรัชญาอุปนิษัต คือในอุปนิษัตนั้น ความจริงสูงสุดเป็น
unconditional principle ซึ่งอยู่เหนือเงื่อนไขใด ๆ ทั้งปวง สำหรับภควทศิตานั้น ความ
จริงอันติมะมีลักษณะ เป็นบุคลลภาพ

^๑Radhakrishnan and Moore, op.cit., p. 132.

^๒Ibid., p. 128.

ภควิหิตาธิว่า เอกภพ (universe) เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ก็ด้วยการกระทำเพราะการหยุดนิ่งไม่ใช่อิสรภาพ แต่หมายถึงการแตกดับ กิจกรรมทั้งหลายที่มนุษย์กระทำนั้น เป็นสิ่งช่วยให้เอกภพดำรงอยู่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของทุก ๆ คนที่จะช่วยให้เอกภพของเราสามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป ด้วยการกระทำของแต่ละคน ดังที่พระกฤษณะได้แนะนำอรชุนตอนหนึ่งว่า "สิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์ก็คือ เราจะต้องมีการกระทำ เราไม่สามารถจะอยู่นิ่งได้ แม้แต่เพียงครู่เดียว...มนุษย์โดยสภาวะธรรมชาติถูกسابให้กระทำการต่าง ๆ โดยไม่มีสิ้นสุด"^๑

✓ แม้แต่การหายใจของมนุษย์ก็ยังคงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการที่จะรักษาชีวิตคนเราไว้ นั่นก็คือเป็นการกระทำอย่างหนึ่งของมนุษย์ ในภควิหิตาธิจึงกล่าวอีกว่า ฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงต้องทำตามหน้าที่ที่กำหนด^๒ แต่ก็มีคำกล่าวบางตอนทีกล่าวว่ามนุษย์มีการกระทำที่ผูกพันกับตัวเองเท่านั้น ดังนั้นปรัชญาภควิหิตาธิ นอกจากจะถือเอาชยานโยคะซึ่งเป็นมรรควิธีแห่งการเข้าถึงความจริงอันสัมมา ด้วยความรู้แจ้ง แล้วยังได้พยายามที่จะหาวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่จะช่วยให้หลุดพ้นจากการติดข้องอีกด้วย ผู้ที่ไม่ยอมปฏิบัติดังกล่าวและมุ่งแสวงหาความสุขทางเนื้อหนัง ย่อมได้ชื่อว่าประกอบบาปกรรม เป็นการดำรงชีวิตอยู่ในความว่างเปล่า เพราะว่าภควิหิตาธิได้ถือว่ากรรมโยคะเป็นการอยู่ในโลกพร้อมกับการปฏิบัติภารกิจตามหน้าที่ ด้วยความรู้สึกปล่อยวางหรือปราศจากอุปทานต่อหน้าที่ที่ตามปฏิบัติ สิ่งที่ต้องละทิ้งคือผลประโยชน์ ดัดทาและอุปทานที่มีเนื่องกับการกระทำนั้น ต้อหาหรือความอยากเป็นพันธะที่พันนาการมนุษย์ให้ติดข้องอยู่ในโลก ภควิหิตาธิจึงเป็นปรัชญาชีวิตเกี่ยวข้องกับการกระทำโดยเฉพาะ เช่นเดียวกับคำกล่าวที่ว่า "หน้าที่ของมนุษย์ก็คือการทำงานตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงผลที่จะได้รับจากการทำงานนั้น"^๓ ดังนั้นปรัชญาภควิหิตาธิจึงเห็นว่า มนุษย์ควรทำ

^๑Ibid, p. 112.

^๒Ibid, p. 113.

^๓Jadunath Sinha, A History of Indian Philosophy, Vol. I, p. 187

Quoted in, Laç, op.cit., p. 24.

หน้าที่ที่เขาพึงจะทำโดยยึดหลักที่ว่า การกระทำนั้นไม่คำนึงถึงผลที่จะได้รับตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งเรียกว่า นีวฤติกรรม เป็นการกระทำโดยถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำเพียงอย่างเดียว ส่วนผลใด ๆ ที่จะพึงบังเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ผู้ปฏิบัติตามคำสอนนี้ย่อมไม่สนใจและไม่ใส่ใจ แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าต้องอยู่เฉย ๆ โดยไม่ทำอะไรเลย

สำหรับบุคคลทั่วไปอาจเป็นการยากที่จะกระทำการต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงผลของการกระทำนั้น ดังนั้นปรัชญาภคัทศิตาได้เห็นความสำคัญซึ่งพยายามแบ่งคำสอนเป็น ๓ ระดับ เพื่อจะให้บุคคลซึ่งมีหลายประเภทได้นำเอาคำสอนที่เหมาะสมกับตัวเองไปใช้ได้

คำสอนประเภทแรกสำหรับกลุ่มคนซึ่งกระทำตามหน้าที่ เพื่อส่วนรวมโดยพยายามทำโดยยึดถือหลักการที่ว่า การกระทำนั้นไม่ได้กระทำเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองเป็นหลัก

คำสอนประเภทที่สอง สำหรับกลุ่มคนที่ใช้อารมณ์เป็นที่ตั้งโดยเน้นถึงการปฏิบัติที่ว่า...

"เราต้องกระทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อพระเจ้า เพื่อที่จะพ้นจากบาปทั้งปวง เปรียบเหมือนดอกบัวซึ่งโผล่พ้นจากผิวน้ำ"^๑ ความภักดีตามนัยแห่งปรัชญาภคัทศิตาที่เรียกว่า ภักดีโยคะ นั้น หมายถึงการให้บริการแก่พระผู้เป็นเจ้าโดยปราศจากการหวังผลตอบแทน กระทำไปด้วยความจงรักภักดีต่อพระองค์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งความภักดีนี้เป็นกรรมอย่างหนึ่ง แต่เป็นการกระทำที่ไม่มุ่งหวังผลใด ๆ ที่จะเกิดแก่ตน โดยกระทำด้วยความรู้ ถึงปราศจากความรู้เสียแล้วก็ไม้อาจจะเป็นไปได้ ภักดีโยคะนี้จะเป็นการแสดงออกโดยถูกต้องก็ เฉพาะผู้มีความรู้ที่แท้จริงเท่านั้น ซึ่งเรียกว่า ขยัญนิ เพราะ ขยัญนิ เท่านั้นที่จะสามารถแสดงความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าได้อย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นคำสอนประเภทนี้จึงเน้นถึงการอุทิศการกระทำทั้งหมดให้กับพระเจ้า เนื่องจากการกระทำทุกอย่างก็คือ พระองค์ เพื่อที่จะหลุดพ้นจากความชั่วร้ายในที่สุด^๒ ผู้จงรักภักดีย่อมมั่นใจในหลักประกันที่พระผู้เป็นเจ้าทรงประทานว่า ผู้ภักดีต่อเราย่อมไม่มีวันริบติ และผู้ทำกรรมดีจะไม่มีวันพบกับความเศร้าโศก และบรรลุถึงความสงบสุขอันถาวรในไม่ช้า ดังคำกล่าวตอนหนึ่งที่ว่า "ดูก่อนอรชุน เธอจงทราบ

^๑Radhakrishnan and Moore, op.cit., p. 120.

^๒Ibid, p. 162.

ชดเชยได้ว่า ผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อเรานั้นจะไม่มีวันวิบัติ เขาเป็นผู้ที่ประกอบบริการแก่เรา ผู้นั้นยอมตนเข้ามาหาเรา ภักดีต่อเรา ปราศจากความยึดมั่นในสิ่งอื่นไม่มีความพยายาหาต่อใคร ๆ

คำสอนของภควิทศิตาจึงถือว่า พระผู้เป็นเจ้าจะเป็นผู้ตั้งผู้ที่จงรักภักดีต่อพระองค์ขึ้นมา จากสงสารสาคร ความจงรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าจึงเป็นความรักที่สูงที่สุด เพราะความรักที่เช่นนั้น จะทำให้บุคคลนั้นได้รับการช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

สำหรับคำสอนกลุ่มคนพวกที่สาม พวกที่มีปัญญาจะมีคำสอนว่า การกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้น ไม่ควรจะยึดติดว่าสิ่งนั้นเป็นของตนเอง เข้าต้องระลึกเสมอว่า คุณะเท่านั้นที่กระทำการคุณะได้^๑ เขาควรตระหนักว่าการกระทำทุกอย่างอันประภคฤติ เท่านั้นที่ทำอยู่บนประภคฤติ เราควรระลึกเสมอว่า การกระทำทุกอย่างนั้นเป็นของประภคฤติ และชีวิตมนุษย์นั้นเป็นเพียงผู้รู้เท่านั้น

อะไรเป็นสาเหตุของการติดข้องในภควิทศิตา ตอนที่หนึ่งของมหาภารตะกล่าวไว้ว่า มนุษย์นั้นยังติดข้องก็เพราะมีการกระทำ และเมื่อใดที่มนุษย์มีความรู้หรือญาณพิเศษแล้วก็จะหลุดพ้นหรือบรรลุโมกษะ ส่วนการติดข้องใน Bhagavadgita Tilak ได้กล่าวไว้เช่นกันว่า การที่มนุษย์ยังติดข้องก็เพราะกรรมของตนเอง เพราะยังมีความยึดมั่นถือมั่นในผลของการกระทำของตน ฉะนั้นตรายใดที่ความยึดมั่นถือมั่นในการกระทำสิ้นสุดลงมนุษย์ก็จะหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง

การกระทำซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดการติดข้องในภควิทศิตานั้น หมายถึงการกระทำที่มีเป้าหมายที่จะตอบสนองความต้องการของตัณหา และด้วยเหตุที่มนุษย์นั้นยังมีความโง่เขลา จึงเป็นเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ต้องติดข้อง เมื่อใดที่มนุษย์มีความรู้ มนุษย์ก็จะหลุดพ้น

จะเห็นว่าในคัมภีร์ภควิทศิตาได้กล่าวถึงสภาวะของความหลุดพ้น ซึ่งมีชื่อที่เรียกแตกต่างกันออกไปตามแง่ของการมองสภาวะของความหลุดพ้นว่ามองจากแง่ไหน ผู้ที่หลุดพ้นแต่ยังมีชีวิตอยู่ เรียกว่า ชีวันมukti ผู้นั้นคือปุรุช (Purusa) ไม่ใช่เป็นประภคฤติ ส่วนผู้ที่เรียกว่าสถิตปรชญา (Sthitaprajnā) เป็นบุคคลผู้สามารถรักษาคุณภาพแห่งจิตไว้ได้ โดยไม่หวั่นไหว เอนเอียงไป

^๑S. Radhakrishnan, The Bhagavadgita, p. 144.

กับอารมณ์ที่ช่วยให้รัก ชัง ตีใจ เสียใจ ชอบใจหรือไม่ชอบใจ เสมือนเปลวไฟย่อมสงบนิ่งในที่ซึ่งปราศจากลมกระเพื่อมพัดคลื่นใด โยคีผู้บำเพ็ญเพียรทางจิตนั้นย่อมรักษาคุณภาพแห่งจิต ยังสามารถดำรงอยู่ในสมาธิได้ตลอดไป มีความมั่นคง ไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ต่าง ๆ ทั้งฝ่ายอิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์ ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความทุกข์ความเจ็บปวดและความสุข เพราะเขาตระหนักว่าการกระทำทุกอย่าง เป็นคุณะและกระทำกับคุณะเท่านั้น บุคคลผู้นี้ได้ชื่อว่าเป็นผู้บรรลุถึงความ เป็นเอกภาพกับพรหมัน ซึ่งจะไม่วอนกลับคืนสู่การเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารอีกต่อไป

✓ กล่าวโดยสรุป การบรรลุโมกษะในภรรณะของภควัทคีตา หมายถึงการทำลายตัณหา การติดข้อง ความเห็นแก่ตัว ความกระหาย ความทะยานอยากให้หมดสิ้นไป...^๑ ในสภาวะเช่นนี้ ผู้ที่บรรลุความหลุดพ้นสามารถที่จะควบคุมความเศร้าโศก ความหึงได้เข้าไปสู่สภาวะสันติสุข^๒ ดังนั้นการกระทำของผู้บรรลุก็จะทำเพราะว่าเหตุเพียงว่ามี เป็นสิ่งที่ควรกระทำ โดยปราศจากอุปาทานเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นหรือของโลกเป็นสำคัญ เขาตระหนักว่าอาดมันนั้นไม่ได้เป็นตัวกระทำ ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่เป็นเพียงประภคิตเท่านั้นที่เป็นตัวกระทำ^๓ เพราะผู้บรรลุแล้วจะเห็นชัดเจนว่า ทุกสิ่งทุกอย่างนี้มาจากอาดมัน และอาดมันก็เป็นทุกสิ่งทุกอย่าง^๔

ภรรณะของภควัทคีตา ได้เน้นถึงหนทางที่จะนำไปสู่การบรรลุโมกษะ ก็โดยถือเอา ความรู้เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด กรรมและความภักดีเป็นแต่เพียงการแสดงออกของความรู้ ถ้าปราศจาก ความรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญเสียอย่างเดียว ความหลุดพ้น การละทิ้ง ความยึดมั่นถือมั่นในการกระทำ

^๑Ibid, p. 128.

^๒Ibid, p. 138.

^๓Ibid, pp. 143-144.

^๔Ibid, p. 204.

กรรมกัฏฐิ การมีความรักภักดีต่อพระผู้เป็นเจ้าโดยปราศจากการหวังผลใด ๆ กัฏฐิ ย่อมไม่อาจจะเกิดขึ้นได้ เพราะพระผู้เป็นเจ้าจะทรงประทานความรู้แก่ผู้ที่จงรักภักดีต่อพระองค์ เพื่อให้เขาสามารถเข้าถึงพระองค์ได้ ทรศนะเกี่ยวกับความหลุดพ้นของภควัทกัฏฐิตา จึงเห็นว่าเมื่อชีวาตมันรู้แจ้งเห็นจริงในสถานะที่แท้จริงของพรหมัน...คือขจัดความเห็นในความแตกต่างระหว่างพรหมันและสิ่งต่าง ๆ เสียได้ โดยประจักษ์ชัดถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแห่งชีวาตมันและพรหมัน^๑ เมื่อนั้นก็จะบรรลุโมกษะและดำรงอยู่ในความสุขนิรันดร

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑Swami Prabhavananda and Christopher Isherwood (trans.), The Song of God, p. 44.